

TARIX DARSLARINI O'QITISHDA EKSKURSIYANING O'RNI

Hasanov Jahongir Taxirovich

O'zbekiston Respublikasi IIVning ixtisoslashtirilgan

maktab-internati tarix fani o'qituvchisi

Annotatsiya. Ekskursiyalar uzoq vaqtdan beri tarix ta'limida qimmatli vositalar sifatida tan olingan bo'lib, o'quvchilarga tarixiy voqealar va tushunchalarni tushunishni chuqurlashtiradigan chuqur tajribalarni taklif etadi. Ushbu maqolada ekskursiyalarning tarixni o'qitishdagi ahamiyati, ularning o'quvchilarni jalb qilish, o'rganish natijalari va bilimlarni saqlashga ta'siri o'rganiladi. Adabiyotlarni tahlil qilish, usullarni tavsiflash va natijalarni muhokama qilish orqali ushbu maqola ekskursiyalarning tarix ta'limi samaradorligini ta'kidlaydi va ularni amalga oshirish bo'yicha tavsiyalar beradi.

Kalit so'zlar: Ekskursiyalar, tarix ta'limi, tajribaviy o'rganish, faol o'rganish, jalb qilish.

Tarix ta'limi o'quvchilarning o'tmish haqidagi tushunchalarini shakllantirishda, tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishda va madaniy o'ziga xoslik tuyg'usini targ'ib qilishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. An'anaviy sinfda o'qitish usullari ko'pincha darsliklar va ma'ruzalarga tayanadi, bu esa o'quvchilarning faolligi va tushunishini cheklashi mumkin. Ekskursiyalar o'quvchilarga tarixni hayotga olib keladigan bevosita tajribalarni taqdim etish orqali muqobil yondashuvni taklif qiladi. Ushbu maqolada ekskursiyalarning tarix ta'limidagi o'rni, ularning o'quv natijalarini oshirish va mavzuni chuqurroq qadrlash imkoniyatlarini hisobga olgan holda ko'rib chiqiladi. Tarix ta'limida ekskursiyalardan foydalanish bo'yicha tadqiqotlar ularning faol o'rganish va jalb qilishni rag'batlantirishdagi afzalliklarini doimiy ravishda ta'kidlaydi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, tarixiy joylarga yoki muzeylarga tashrif buyurish kabi tajribaviy o'rganish imkoniyatlari o'quvchilarning tarixiy bilimlarni saqlashini sezilarli darajada yaxshilaydi.

O`quvchilarni tarixiy voqealar bilan bog'liq jismoniy muhitga singdirish orqali ekskursiyalar qiziqish va tanqidiy fikrlashni rag'batlantiradigan unutilmas o'quv tajribalarini yaratadi. Bundan tashqari, ekskursiyalar o`quvchilarga tarixiy kontekst haqidagi tushunchalarini boyitib, ushbu sohadagi asosiy manbalar, artefaktlar va mutaxassislar bilan o'zaro aloqada bo'lish imkoniyatini beradi. Tarix ta'limida ekskursiyalarning rolini o'rganish uchun aralash usulli yondashuv qo'llanildi. Tarix o'qituvchilariga ekskursiyalarni o'qitish vositasi sifatida ishlatish tajribalari va istiqbollari to'g'risida tushuncha to'plash uchun so'rovnoma o'tkazildi. Bundan tashqari, tarixiy ekskursiyalarda qatnashgan o`quvchilar bilan ularning idroklari va o'rganish natijalarini baholash uchun fokus-guruh muhokamalari o'tkazildi.

Tarix darslarini o'qitishni bir necha jihatdan boyitishda ekskursiyalar bebaho bo'lishi mumkin:

- Bevosita tajriba: Ekskursiyalar o`quvchilarga tarixiy joylar, artefaktlar va yodgorliklarga bevosita guvoh bo'lish imkoniyatini beradi. Ushbu to'g'ridan-to'g'ri tajriba tarixiy voqealarni yanada aniqroq va esda qolarli qilib, o`quvchilarga mavzuni yaxshiroq tushunishga va ular bilan bog'lanishga yordam beradi.

- Kontekstli tushunish: tarixiy joylarga tashrif buyurish o`quvchilarga faqat darsliklar yoki sinf ma'ruzalari orqali to'liq etkaza olmaydigan kontekstni taqdim etadi. Tarixiy voqealar sodir bo'lgan jismoniy joyda bo'lish o`quvchilarga ushbu voqealarga ta'sir ko'rsatgan geografik, madaniy va ijtimoiy omillarni yaxshiroq tushunishga imkon beradi.

- Ishtirok etish va qiziqish: Ekskursiyalar ko'pincha o'quvchilar orasida hayajon va qiziqish uyg'otadi, chunki ular yangi joylarni o'rganishga va boshqa muhitda o'rganishga kirishadilar. Ushbu kuchaytirilgan jalb qilish tarixiy bilimlarni chuqurroq o'rganish va saqlashga olib kelishi mumkin.

- Multisensorli o'rganish: Ekskursiyalar ko'rish, eshitish va teginish kabi ko'plab sezgilarni jalb qiladi. Ushbu multisensor tajriba turli xil o'quv uslublariga murojaat qilish

va turli xil hissiy ma'lumotlar orqali tarixiy tushunchalarni mustahkamlash orqali o'rganishni kuchaytirishi mumkin.

•Tanqidiy fikrlash va tahlil: tarixiy joylarga duch kelish o'quvchilarni tanqidiy fikrlashga va ko'rayotgan narsalarining ahamiyatini tahlil qilishga undaydi. Ular tarixiy voqealar va ularning oqibatlarini chuqurroq tushunishga yordam berib, savollar berishlari, farazlar tuzishlari va tengdoshlari va o'qituvchilari bilan munozaralarda qatnashishlari mumkin. Tarixiy joylarga bevosita duch kelish o'quvchilar o'rtasida tanqidiy fikrlash va tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantirish uchun bebahodir. O'quvchilar tarixiy joylar bilan jismonan shug'ullanganda, ular darslik va ma'ruzalardan tashqari o'ylashga undaydi. Ular arxitektura, artefaktlar va landshaftlarni kuzatishi mumkin, bu ularni sayt bilan bog'liq odamlar, voqealar va madaniyatlar to'g'risida savollar berishga undaydi. Bundan tashqari, joyida bo'lish o'quvchilarga tarixning turli jihatlari haqida farazlarni shakllantirishga imkon beradi. Masalan, ular qal'a ichidagi turli xil inshootlarning maqsadlari yoki ma'lum bir aholi punktida yashagan odamlarning kundalik hayoti haqida taxmin qilishlari mumkin. Keyinchalik bu farazlarni keyingi tadqiqotlar va munozaralar orqali sinab ko'rish mumkin, bu esa chuqurroq tushunishni rag'batlantiradi. Bundan tashqari, saytda tengdoshlar va o'qituvchilar bilan munozaralar turli xil istiqbollarni va tushunchalarni berishi mumkin. Ushbu fikr almashinuvi o'quvchilarga o'z taxminlariga qarshi chiqish va tarixiy voqealarning muqobil talqinlarini ko'rib chiqish imkonini beradi. Bunday munozaralar o'quvchilarga tanqidiy fikrlash uchun zarur bo'lgan muloqot va hamkorlik ko'nikmalarini rivojlantirishga ham yordam beradi. Umuman olganda, tarixiy joylarga duch kelish o'quvchilarda tanqidiy fikrlash va tahlil qilishni rag'batlantiradigan, o'tmish va uning hozirgi kun bilan bog'liqligini yanada nozikroq tushunishga imkon beradigan ko'p o'lchovli o'quv tajribasini taklif etadi.

•Madaniy qadrlash: tarixiy joylarga Ekskursiyalar o'quvchilarga turli madaniyatlar, urf-odatlar va istiqbollarni qadrlash va hurmat qilish imkoniyatini beradi. Bu o'quvchilar orasida hamdardlik, bag'rikenglik va keng dunyoqarashni targ'ib qilishi mumkin. Tarixiy joylarga ekskursiyalar o'quvchilar uchun nihoyatda boyituvchi tajriba bo'lishi mumkin.

Ular o'tmish bilan aniq aloqalarni taklif qilishadi, bu o`quvchilarga turli madaniyatlar, urf-odatlar va istiqbollarga sho'ng'ish imkonini beradi. Muayyan madaniyatning artefaktlari, yodgorliklari va diqqatga sazovor joylariga bevosita guvoh bo'lish orqali o`quvchilar uning tarixi va merosini chuqurroq tushunish va qadrlashni rivojlantirishlari mumkin. Bundan tashqari, ushbu ekskursiyalar o`quvchilarni dunyoni boshqalarning ko'zi bilan ko'rishga undash orqali hamdardlik va bag'rikenglikni targ'ib qilishi mumkin. Turli madaniyatlarning g'alabalari, kurashlari va yutuqlari haqida bilib, o`quvchilar tajribalari o'zlaridan farq qilishi mumkin bo'lgan odamlarga nisbatan hamdardlikni rivojlantirishlari mumkin. Bu madaniy xilma-xillikka hurmat va tushunish hissini uyg'otadi, natijada yanada inklyuziv va uyg'un jamiyatga hissa qo'shadi. Bundan tashqari, turli madaniyatlar va istiqbollarga ta'sir qilish o`quvchilarga keng dunyoqarashni rivojlantirishga yordam beradi. Bu ularni tanqidiy fikrlashga, taxminlarga savol berishga va inson tajribalarining vaqt va makon bo'yicha o'zaro bog'liqligini tan olishga undaydi. Shu tarzda ufqlarini kengaytirib, o`quvchilar tobora xilma-xil va globallashtirilgan dunyoda harakat qilish uchun yaxshi jihozlangan. Tarixiy joylarga ekskursiyalar o`quvchilarga turli madaniyatlar, urf-odatlar va istiqbollarni qadrlash, hurmat qilish va o'rganish uchun bebaho imkoniyatlarni taqdim etadi. Ular empatiya, bag'rikenglik va kengroq dunyoqarashni targ'ib qiladi, natijada ta'lim tajribasini boyitadi va yanada inklyuziv jamiyatni rivojlantiradi.

- Shaxsiy aloqa: o'zlarining madaniy yoki oilaviy tarixini o'rganayotgan o`quvchilar uchun tegishli tarixiy joylarga ekskursiyalar o'tmish bilan shaxsiy aloqalarni o'rnatishga yordam beradi. Ushbu shaxsiy dolzarblik o'quv tajribasini yanada mazmunli va ta'sirchan qilishi mumkin. Ekskursiyalarni tarix darslariga kiritish puxta rejalashtirish, moddiy-texnik muvofiqlashtirish va xavfsizlik muammolarini ko'rib chiqishni talab qiladi. Biroq, bevosita tajribalarning afzalliklari ko'pincha qiyinchiliklardan ustun bo'lib, ekskursiyalarni tarix o'qituvchilari uchun qimmatli vositaga aylantiradi.

Ekskursiyani tashkil qilish tarix darslarini o'qitishda bir nechta afzalliklarga ega bo'lishi mumkin:

1. Amaliy o'rganish: Ekskursiyalar tarixni hayotga olib keladigan aniq tajribani taqdim etadi, bu o'quvchilarga tarixiy asarlar, joylar va yodgorliklarni ko'rish, teginish va ular bilan muloqot qilish imkonini beradi.

2. Kontekstli tushuncha: tarixiy joylarga tashrif buyurish o'quvchilarga tarixiy voqealar sodir bo'lgan kontekstni yaxshiroq tushunish imkonini beradi va o'rganilayotgan vaqt haqida chuqurroq ma'lumot beradi.

3. Kengaytirilgan jalb qilish: Ekskursiyalar o'quvchilar uchun o'rganishni yanada qiziqarli va esda qolarli qilishi mumkin, chunki ular o'quv jarayonida faol ishtirok etadilar va mavzu bilan chuqurroq bog'lanishlari mumkin.

4. Madaniy boyitish: turli madaniyatlar va tarixiy joylarni bevosita boshdan kechirish o'quvchilarning istiqbollari kengaytirishi va xilma-xillik va madaniy merosga bo'lgan minnatdorchiligini chuqurlashtirishi mumkin.

5. Tanqidiy fikrlash: haqiqiy tarixiy obidalar va obidalarga duch kelish tanqidiy fikrlash qobiliyatini rag'batlantirishi mumkin, chunki o'quvchilar tarixiy bilimlari asosida ko'rganlarini tahlil qilish va izohlashga undashadi.

6. Ijtimoiy hamkorlik: Ekskursiyalar o'quvchilar o'rtasida ijtimoiy hamkorlik va hamkorlik qilish imkoniyatlarini taklif etadi, jamoatchilik tuyg'usini va umumiy o'quv tajribasini rivojlantiradi.

7. Motivatsiya: ekskursiyaga borish hayajoni o'quvchilarni o'rganilayotgan tarixiy davr yoki mavzu haqida ko'proq bilishga undashi mumkin, bu esa mavzuga qiziqish va ishtiyoqni oshiradi.

Umuman olganda, ekskursiyani tashkil qilish o'quv tajribasini boyitishi va o'quvchilarga tarixni chuqurroq anglash va qadrlashni rivojlantirishga yordam beradi. Ushbu tadqiqot natijalari tarix ta'limi bo'yicha ekskursiyalarning ahamiyatini ta'kidlaydi va tajriba o'rganish imkoniyatlarini o'quv dasturiga doimiy integratsiya qilish zarurligini ta'kidlaydi. Ekskursiyalar nafaqat tarixiy bilimlarni egallashga yordam beradi, balki tanqidiy fikrlash qobiliyatlari va o'tmishga nisbatan hamdardlikni rivojlantirishga yordam beradi. Biroq, logistika cheklovlari va kirish imkoniyatlari kabi muammolar barcha

o`quvchilar uchun ekskursiyalarni amalga oshirishni cheklashi mumkin. Shuning uchun o'qituvchilar tajribaviy o'rganish imkoniyatlariga teng kirishni ta'minlash uchun virtual ekskursiyalar yoki mahalliy sayohatlar kabi muqobil yondashuvlarni o'rganishlari kerak.

Xulosa va takliflar: Xulosa qilib aytganda, ekskursiyalar o`quvchilarga o'tmish haqidagi tushunchalarini chuqurlashtiradigan chuqur o'rganish tajribalarini taqdim etish orqali tarix ta'limida muhim rol o'ynaydi. O'qituvchilar o`quvchilarning faolligini oshirish, faol o'rganishni rag'batlantirish va tarixni umrbod qadrlash uchun ekskursiyalarni o'qitish amaliyotiga kiritishlari kerak. Ekskursiyalarning ta'sirini maksimal darajada oshirish uchun o'qituvchilar mahalliy tarixiy tashkilotlar bilan hamkorlik qilishlari, logistika to'siqlarini engish uchun texnologiyalardan foydalanishlari va tanqidiy mulohaza va tahlilni rag'batlantiradigan dizayn faoliyati. Ekskursiyalarni pedagogik vosita sifatida qabul qilish orqali o'qituvchilar tarix o'quv dasturini boyitishi va o`quvchilarga xabardor global fuqaro bo'lish imkoniyatini berishi mumkin.

Adabiyotlar.

1. Федеральные государственные образовательные стандарты высшего профессионального образования // Министерство образования и науки Российской Федерации : официальный сайт. URL: <http://mon.gov.ru/pro/fgos/>.

2. Троицкий В.Ю. О патриотическом воспитании // Русский вестник. 2004. № 6. С. 114–116.

3. Столяров Б.А. Музейная педагогика: История, теория, практика : учеб. пособие. М. : Высшая школа, 2004. 216 с.

4. Руднин А.Э., Решетников Ю.В. Экспозиционер и художник (размышления об опыте создания выставки) // Теория и практика музейного дела в России на рубеже XX–XXI вв. : тр. ГИМ. М., 2001. Вып. 127. С. 376–397.

5. Храмов Л.В. Введение в Самарское краеведение : учеб. пособие. Самара : НТЦ, 2003. 358 с.

6. Степанищев А.Т. Методика преподавания и изучения истории : учеб. пособие для студ. вузов. М. : Владос, 2002. 208 с.